

Т. О. Журавльова,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID ID: 0000-0002-4235-1955

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.3.42

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КРИЗИ

T. Zhuravlova,
PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Finance
Banking and Insurance, Odessa National University named after I. I. Mechnikov

FORMATION OF ENTERPRISE FINANCIAL RESOURCES IN THE CRISIS

У статті досліджено сутність та особливості формування фінансових ресурсів підприємства в кризових умовах господарювання. Визначено, що фінанси підприємств відіграють значну роль у структурі фінансових відносин суспільства. Доведено, що фінансові ресурси підприємства — сукупність грошових коштів у фондовій, не фондовій або матеріальній формі, які призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійснення поточних витрат і витрат на забезпечення розширеного відтворення. Фінансові ресурси генерують у собі грошові фонди, а також ту частину грошових коштів, що використовується підприємством у не фондовій формі. Досліджено, що постійні повноцінні фінансові ресурси характеризуються вільними грошовими коштами на рахунках і в касі, нерозподілений прибуток підприємства, а також кошти на депозитних рахунках спеціального типу, тобто такі, що завжди доступні підприємству.

The problem of formation and use of financial resources becomes extremely relevant in times of economic instability, primarily because the activity of the company in such conditions leads to a decrease in the value of current assets, poor use of resources belonging to the enterprise, a decrease in production capacity, as well as increase the likelihood of bankruptcy.

The article investigates the nature and peculiarities of formation of financial resources of an enterprise in crisis conditions of management. It is determined that the finances of enterprises play a significant role in the structure of financial relations of society. It is proved that the financial resources of the enterprise — a set of funds in stock, not stock or tangible form, which are intended to fulfill financial obligations, running costs and expenses for providing extended reproduction. In the specialized literature, the essence of financial resources is usually treated as monetary funds, which are created in the process of distribution, redistribution and use of gross domestic product, which is created over a period of time in the state. Financial resources generate cash as well as that part of the cash used by the enterprise in a non-equity form. It has been researched that permanent full-fledged financial resources are characterized by free cash on accounts and cash desk, undistributed profit of the enterprise, as well as funds on special-purpose deposit accounts, ie those that are always available to the enterprise.

Therefore, to summarize the above, it should be noted that financial resources are the most valuable asset of an enterprise, which, while constantly rotating, ensures the functioning of investment, operating and financial activities. The significant share of financial resources for the existence of the enterprise prompts the need for timely and qualitative analysis of sources of formation of assets of the enterprise. In economic crisis, the optimization of sources of financial resources of the enterprise should be based on the criteria of sufficiency, optimality of their correlation depending on the industry characteristics and specific conditions of management, economic feasibility of their involvement and efficiency.

*Ключові слова: підприємство, фінансові ресурси, криза, прибуток, збиток.
Key words: enterprise, financial resources, crisis, profit, loss.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний стан економіки країни пояснюється значною нестабільністю, а також збільшенням кризових явищ. Нераціональний перерозподіл капіталу між сферами виробництва і обігу, дефіцит фінансових ресурсів, неспроможність самофінансування в кризових умовах господарювання значною мірою ускладнюють економічно вигідне існування великої кількості вітчизняних підприємств. Проблематика формування і використання фінансових ресурсів стає надзвичайно актуальною в

період економічної нестабільності насамперед через те, що діяльність підприємства в таких умовах призводить до зменшення величини оборотних активів, неякісного використання ресурсів належних підприємству, зменшення виробничих потужностей, а також збільшення ймовірності банкрутства. Раціональне формування, а також ефективне використання фінансових ресурсів підприємства із метою отримання планового обсягу доходу виступає підґрунтям фінансової стабільності економіки країни у кризових умовах господарювання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Економічна сутність та особливості формування фінансових ресурсів підприємства досліджували у своїй науковій праці такі вітчизняні та закордонні вчені-економісти: Бердар М., Філімоненков О., Гудзь О., Поддєрьогін А., Білик М., Буряк Л., Дропа Я.Б., Терешко О.М., Волкова Н.А. Лапа А., Кропівцова Н. та ін. Проте, незважаючи на велику кількість досліджень у галузі фінансових ресурсів підприємств, велика кількість питань залишається невирішеною та потребує подальших наукових досліджень.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті ґрунтується на дослідженні теоретичних аспектів та ключових особливостей формування і використання фінансових ресурсів підприємства в кризових умовах господарювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Фінанси підприємств відіграють значну роль у структурі фінансових відносин суспільства. Фінанси підприємств використовуються в галузі суспільного виробництва саме там, де генерується валовий внутрішній продукт, матеріальні і нематеріальні блага, національний дохід. Враховуючи вищевикладене зауважимо, що відстану фінансів підприємства залежатиме рівень задоволеності суспільних потреб і фінансової стійкості країни. Рівень наукового дослідження проблематики формування управління та використання фінансових ресурсів підприємства загалом ще не можна назвати високим. Диференціація досліджень елементів фінансових ресурсів підприємства, їх структуризація, підходи щодо оцінювання і комбінування їх взаємодії приводить до існування численних визначень і понять, вкладених у категорію фінансових ресурсів підприємства. Окрім того, складність динамічності, і швидкі темпи науково-технічного прогресу, а також трансформація суспільних відносин, євроінтеграція, весь час додають до існуючих питань новітні актуальні аспекти, котрі потребують наукового дослідження. Отже, надзвичайно високого значення в таких умовах набуває аналіз наукових

підходів відносно класифікації фінансових ресурсів з метою оптимізації джерел формування і їх ефективного використання.

Визначенням економічної сутності і особливостей походження фінансових ресурсів займалася велика кількість вітчизняних та закордонних науковців, проте спільної думки відносно трактування сутності фінансових ресурсів, до цього часу не сформовано. Вважаємо за необхідне проаналізувати різні наукові погляди відносно визначення поняття "фінансові ресурси".

Закон України "Про господарські товариства" наголошує на тому, що: "фінансові ресурси підприємства — це частина грошових коштів у формі прибутків і зовнішніх надходжень, призначених для виконання фінансових зобов'язань і здійснення витрат щодо забезпечення розширеного відтворення" [1].

У спеціалізованій літературі сутність фінансових ресурсів зазвичай трактують як грошові фонди, котрі створюються у процесі розподілу, перерозподілу та використання валового внутрішнього продукту, що створюється впродовж деякого проміжку часу в державі [2, с. 133].

А. Поддєрьогін, М. Білик, Л. Буряк наголошують на тому, що: "Фінансові ресурси підприємства — сукупність грошових коштів у фондовій, нефондовій або матеріальній формі, які призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійснення поточних витрат і витрат на забезпечення розширеного відтворення" [3, с. 215].

О. Гудзь стверджує, що: "фінансові ресурси — сукупність усіх високоліквідних наявних активів, які перебувають у розпорядженні підприємства та призначені для виконання фінансових зобов'язань і розширеного відтворення, пов'язуючи їх обсяг та склад із платоспроможністю підприємства" [4, с. 324].

А. Філімоненков на відміну від інших науковців, котрі пояснюють сутність фінансових ресурсів підприємства як грошові надходження, доходи і нагромадження у фондовій і не фондовій формах, звертає увагу на те, що фінансові ресурси підприємства виступають грошовим капіталом який вкладений в підприємство з метою одержання доходів та прибутку [5, с. 98]. Така думка пояснюється тим, що в умовах сьогодення термін "фонди" (як організаційна форма руху коштів у звітності підприємства) замінений на термін "капітал".

Ми вважаємо, що фінансові ресурси посідають важливе місце в діяльності суб'єктів господарювання будь-якої сфери та виду економічної діяльності. Проте для одних підприємств важливо мати фінансові ресурси в грошовій формі, а для інших вони можуть бути використані у формі матеріальних цінностей, наприклад, товарного кредиту або фінансового лізингу. В деяких видах економічної діяльності фінансові ресурси генеруються за рахунок використання внутрішніх матеріальних ресурсів. До таких видів економічної діяльності в першу чергу відноситься сільське господарство, де частина фінансових ресурсів, яка має бути в грошовій формі, за рахунок відсутності внутрішніх та зовнішніх можливостей їх формування, замінюються на матеріальні цінності, котрі за своїми внутрішніми властивос-

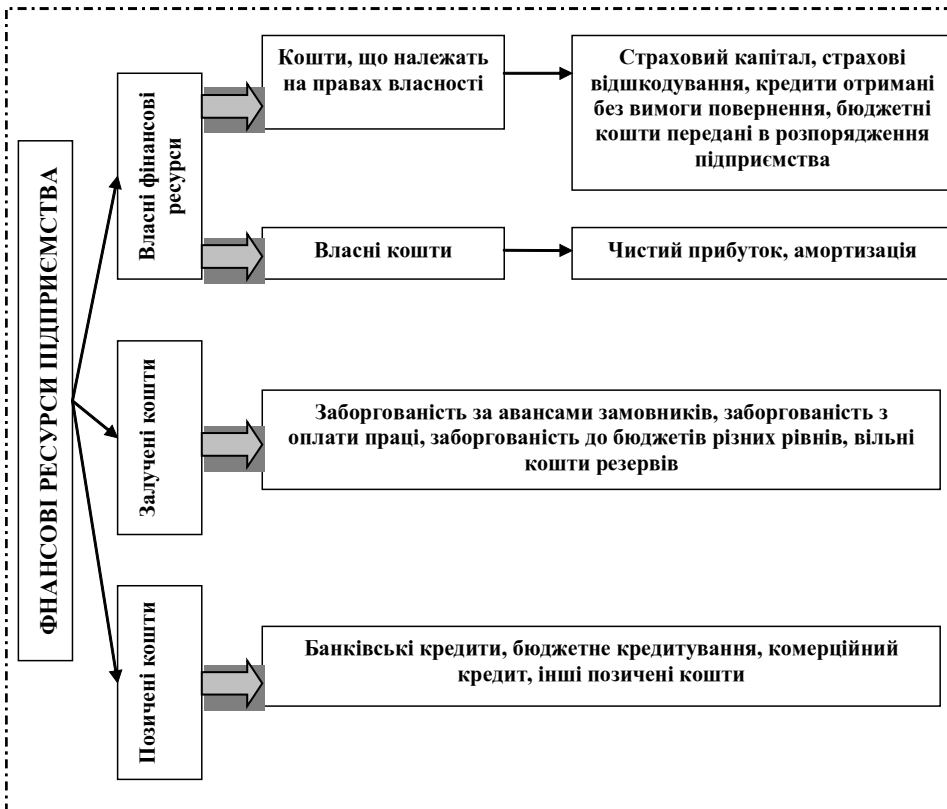

Рис. 1. Структура фінансових ресурсів підприємства

тями можуть виступати як перетворенні фінансові ресурси. Насамперед, це матеріальні цінності, котрі мають ознаки оборотних активів, і виготовляються, вирощуються або утворюються в процесі господарської діяльності. Для аграрного виробництва, на відміну від промисловості, будівництва, транспорту та інших видів економічної діяльності, характерна фактична підміна грошових фінансових ресурсів на матеріальні цінності, що виконують частково роль фінансових ресурсів.

Фінансові ресурси виступають матеріальним вираженням фінансових відносин на рівні суб'єктів господарювання. Фінансові ресурси генерують у собі грошові фонди, а також ту частину грошових коштів, що використовується підприємством у не фондів формі. Структуру фінансових ресурсів підприємства представлено на рисунку 1.

Формування структури фінансових ресурсів має забезпечити таке поєднання власних і позикових джерел фінансування, яке сприятиме зростанню рентабельності капіталу, платоспроможності, фінансової стійкості, зниженню фінансових ризиків та середньозваженої вартості фінансових ресурсів тощо [6].

Волкова Н.А. звертає увагу на те, що зростання частки власних фінансових ресурсів та самофінансування — виступає найбільш дієвим методом досягнення поставлених цілей. Варто зазначити, що стабільного нормативу співвідношення власних і залучених коштів не існує, бо він не може бути загальним для різних галузей і підприємств. Частка власних і залучених фінансових ресурсів у структурі капіталу підприємства залежить від галузевих особливостей [7].

Отже, головним завданням фінансового менеджера будь-якого підприємства є забезпечення достатності фінансових ресурсів для безперервної фінансово-господарської діяльності і формування такої їх структури, котра б сприяла отриманню планової прибутковості, покращенню фінансової стійкості, підтриманню платоспроможності і фінансової безпеки підприємств в кризових умовах господарювання.

Виокремлюють ключові ознаки, котрі притаманні фінансовим ресурсам: формування і використання фінансових ресурсів здійснюється відповідно до правового інформативного забезпечення, фінансові ресурси можуть належати суб'єктам господарювання різних організаційно-правових форм бізнесу або бути зосереджені у суб'єктів фінансового ринку (банківських установах, інвестиційних фондах, компаніях спільного інвестування тощо). Ключовим напрямом використання фінансових ресурсів є відтворення підприємств, соціальне забезпечення робітників та задоволення інших потреб суб'єктів господарювання.

Фінансові ресурси підприємств характеризуються такими властивостями:

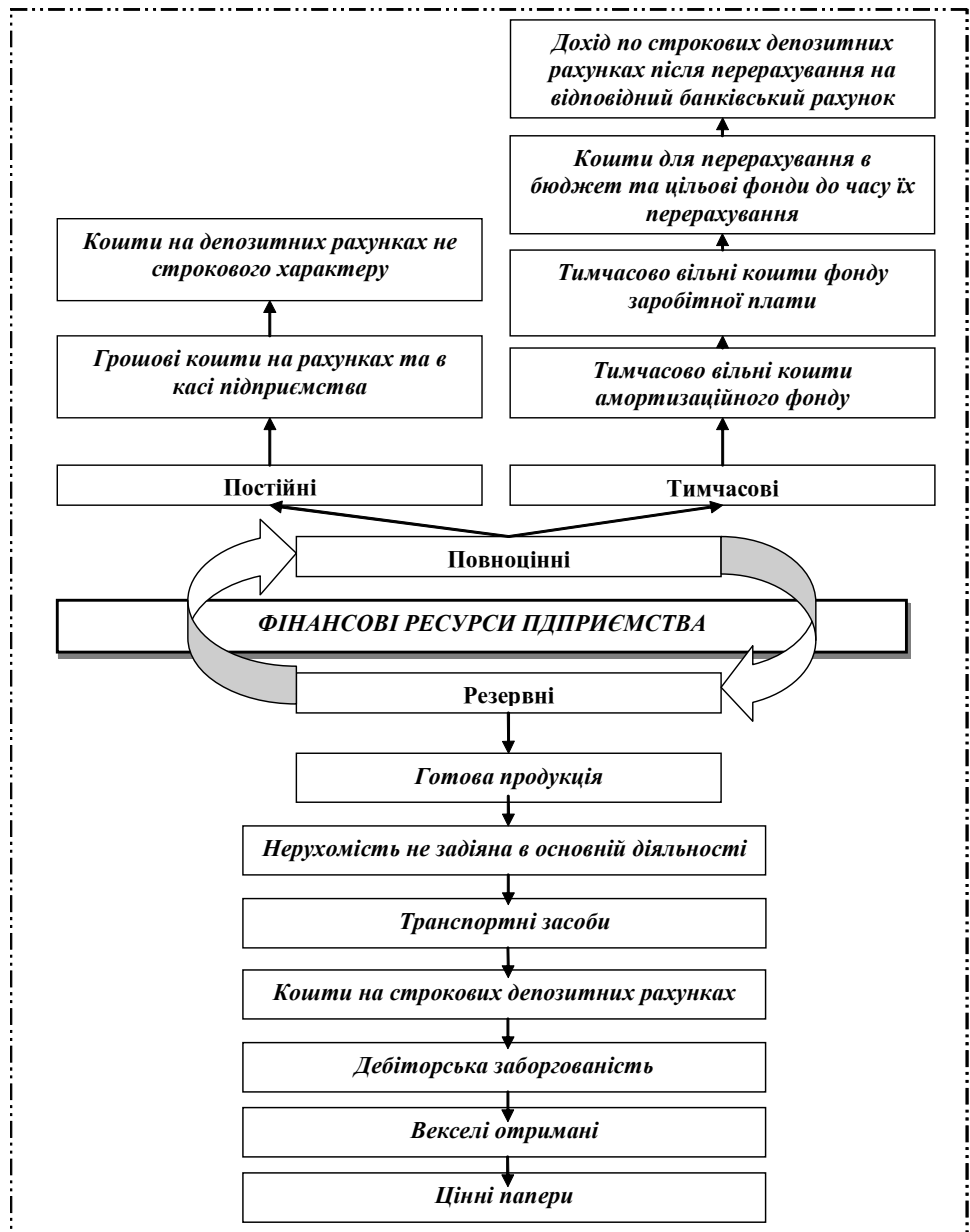

Рис. 2. Класифікація фінансових ресурсів підприємства за критерієм можливості бути засобом виконання фінансових зобов'язань

- фінансові ресурси мають стадію утворення;
- фінансові ресурси відображають ставлення до власності;
- фінансові ресурси мають джерела формування і цілі використання;
- від джерел формування та напрямів використання залежить структура фінансових ресурсів підприємства [8, с. 290—294].

Характеризуючи фінансові ресурси підприємства з фінансової точки зору наголосимо на тому, що вони є:

- об'єктом фінансового управління (у функціонуванні та економічному розвитку підприємства та його практичній діяльності особлива увага приділяється фінансовим ресурсам. Вони є центральним елементом та об'єктом впливу фінансового менеджменту);

- джерелом доходу (особливість фінансових ресурсів як джерела доходу є те, що вони діють відокремлено від інших факторів виробництва. Використання фінансових ресурсів (як джерела доходу) забезпечується формуванням грошових надходжень підприємства у фінансовій та інвестиційній ланках діяльності. Акумуляовані фінансові ресурси використовуються для фінансування реальних та фінансових інвестицій із метою отримання доходу в майбутньому);

— джерелом ризику (між доходом та ризиком постійно існує зв'язок. Чим вищий рівень доходів, тим більший рівень ризику. Фінансові ризики є невід'ємною частиною фінансової діяльності, а їх носієм ризику є фінансові ресурси);

— джерелом погашення фінансових зобов'язань (для діяльності підприємства притаманна постійна кредиторська та дебіторська заборгованість. Така заборгованість може виникати перед державою, власниками, кредиторами та інвесторами і вона потребує погашення.

Для погашення заборгованості підприємства частіше за все використовують фінансові ресурси. Індивідуальні характеристики фінансових ресурсів містять:

— активи з високою трансформаційною здатністю (особливість фінансових ресурсів у тому, що вони не беруть безпосередньої участі в процесі виробництва. Для їх участі у процесі виробництва їх потрібно перетворити в інші активи);

— основний компонент фінансового потенціалу (фінансові ресурси визначають фінансовий аспект потенціалу підприємства. Ліквідність активів і здатність регулювати чисті грошові потоки є базовими елементами для оцінки платоспроможності, фінансової стійкості, кредитоспроможності та інвестиційної привабливості підприємства) [9, с. 263—265].

Не завжди активи підприємства здатні у будь-який час бути використаними для погашення зобов'язань. За таких умов фінансові ресурси доцільно розподілити на дві групи: 1) повноцінні; 2) резервні.

Повноцінними виступають фінансові ресурси, котрі за своєю формою найбільш відповідають вимогам до засобів оплати. Отже, фінансовий ресурс повинен бути ліквідним, загально визнаним еквівалентом вартості товарів, робіт, послуг. У такій групі доцільно виділити дві підгрупи: постійні та тимчасові.

Постійні повноцінні фінансові ресурси характеризуються вільними грошовими коштами на рахунках і в касі, нерозподілений прибуток підприємства, а також кошти на депозитних рахунках спеціального типу, тобто такі, що завжди доступні підприємству. Використання таких коштів часом не обмежено, не є строго цільовими і діючим законодавством не обмежено. Проте це стосується лише коштів, які є власністю підприємства. Варто зауважити, що на рахунках і в касі можуть бути кредитні кошти, котрі в запропонованій класифікації відносяться до іншої групи, а саме: до тимчасових повноцінних ресурсів. Використання тимчасових повноцінних ресурсів у якості засобу сплати фінансових зобов'язань обмежено строком, або до якогось моменту часу, або вони стають доступні до використання після певного моменту.

Класифікацію фінансових ресурсів підприємства за критерієм можливості бути засобом виконання фінансових зобов'язань представлено на рисунку 2.

На нашу думку, така класифікація дасть можливість підвищувати ефективність управління фінансовими ресурсами, адже в кризових умовах господарювання брак фінансових ресурсів відчувається особливо гостро.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Отже, підсумовуючи вищевикладене зауважимо, що фінансові ресурси виступають найбільш цінним активом підприємства, котрий, постійно обертаючись, забезпечує функціонування інвестиційної, операційної і фінансової діяльності. Значна питома вага фінансових ресурсів для існування підприємства спонукає необхідність своєчасного і якісного аналізу джерел формування активів підприємства. В кризових умовах господарювання оптимізація джерел фінансових ресурсів підприємства повинна ґрунтуватись на критеріях достатності, оптимальності їх співвідношення в залежності від галузевих особливостей і конкретних умов господарювання, економічної доцільності їх залучення та

ефективності. Враховуючи вищевикладене подальші наукові дослідження повинні спрямовуватись на формування власних ресурсів і розширення можливостей використання залученого капіталу, зокрема визначення їх раціональної структури, аналіз доцільності та ефективності використання наявних ресурсів підприємства, з метою досягнення достатнього рівня платоспроможності, зміцнення фінансової стійкості та зростання ринкової вартості загалом.

Література:

1. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (дата звернення 18.02.2020).
2. Бердар М. Управління процесом формування і використання фінансових ресурсів підприємства на основі логістичного підходу. Актуальні проблеми економіки. 2008. № 5 (83). С. 133—138.
3. Фінанси підприємств / Поддєрьогін А., Білик М., Буряк Л. та ін.: за ред. А. Поддєрьогіна. 7-ме вид. Київ: КНЕУ, 2008. 552 с.
4. Гудзь О. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2007. 578 с.
5. Філімоненков О. Фінанси підприємств: Навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: МАУП, 2004. 328 с.
6. Дропа Я.Б., Терешко О.М. Формування фінансових ресурсів підприємств в сучасних умовах розвитку фінансової системи. — URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/60-1.pdf> (дата звернення 19.02.2020).
7. Волкова Н.А. Аналітична оцінка оптимізації фінансових ресурсів URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/> (дата звернення 18.02.2020).
8. Лапа А. Фінансові ресурси підприємства та їх оптимізація. Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ, Серія: Економічні науки. № 4. 2013. С. 289—297.
9. Кропівцова Н. Особливості формування фінансових ресурсів підприємства. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі і послуг. 2011. Вип. 1. С. 261—268.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), "The Law of Ukraine "About companies", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (accessed 18 February 2020).
2. Berdar, M. (2008), "Management of process of formation and use of financial resources of the enterprise on the basis of logistic approach", Current problems of the economy, vol. 5, pp. 133—138.
3. Poddjergoghin, A. Bilyk, M. and Burjak, L. (2008), Finansy pidpryemstv [Business finance], KNEU, Kyiv, Ukraine.
4. Ghudzy, O. (2007), Finansovi resursy siljskoghospodarskykh pidpryemstv [Financial resources of agricultural enterprises], NNC IAE, Kyiv, Ukraine.
5. Filimonenkov, O. (2004), Finansy pidpryemstv [Business finance], MAUP, Kyiv, Ukraine.
6. Dropa, Ya.B. and Tereshko, O.M. (2017), "Formation of financial resources of enterprises in modern conditions of development of financial system", [Online], available at: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/60-1.pdf> (Accessed 19 February 2020).
7. Volkova, N.A. (2015), "Analytical evaluation of financial resources optimization", [Online], available at: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/> (Accessed 18 February 2020).
8. Lapa, A. (2013), "Financial resources of the enterprise and their optimization", UABS NBU Youth Scientific Bulletin, Series: Economic Sciences, vol. 4, pp. 289—297.
9. Kropivcova, N. (2011), "Features of formation of financial resources of the enterprise", Economic strategy and prospects for development of trade and services, vol. 1, pp. 261—268.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2020 р.